

XXXI OLIMPIADA FIZYCZNA

(1981/1982)

ZAWODY III STOPNIA

CZĘŚĆ TEORETYCZNA

Zadanie teoretyczne – T1D¹

Nazwa – Określenie polaryzacji napięcia w fotokomórce w zależności od długości fali padającego światła.

Źródła – Komitet Główny Olimpiady Fizycznej

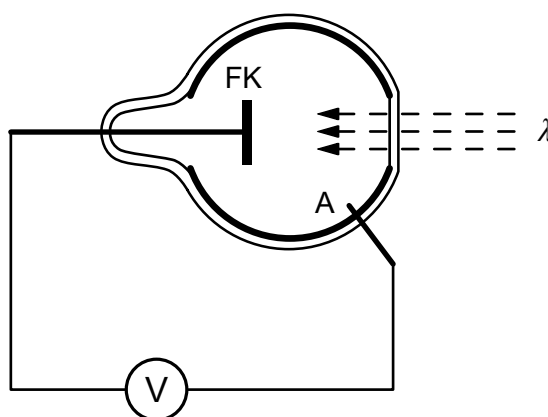
– Andrzej Kotlicki², Andrzej Nadolny³, Krystyna Pniewska⁴: *Fizyka w Szkole* nr 5, 1982, s. 276–282

– Andrzej Nadolny, Krystyna Pniewska: *Olimpiada Fizyczna XXIX–XXXI*, WSiP, Warszawa 1986, s. 189, 190–191

– T.M. Molenda, IF US, www.OF.szc.pl.

Fotokatoda FK fotokomórki próżniowej (rys. 1) jest oświetlana światłem monochromatycznym, którego długość fali możemy zmieniać. Strumień fotonów (liczba fotonów padająca na fotokatodę w jednostce czasu) jest za każdym razem taki sam. Podczas oświetlania światłem o długości fali λ_1 podłączony między fotokatodą a anodą A woltomierz o bardzo dużym oporze wewnętrznym wskazuje napięcie U_1 , zaś przy długości fali λ_2 – napięcie U_2 .

Rys. 1

Jaka jest polaryzacja (znak) tego napięcia? Która z długości fali λ_1 , λ_2 jest większa, jeśli $U_1 < U_2$? Omów wpływ na obserwowane zjawisko kontaktowej różnicy potencjałów między materiałem fotokatody a materiałem anody.

Rozwiązanie zadania T1D – XXXI OF, III stopień, część teoretyczna

Pojawienie się napięcia między (metaliczną) fotokatodą a anodą jest spowodowane fotoemisją elektronów z fotokatody (zewnętrzne zjawisko fotoelektryczne). Aby zjawisko to wystąpiło, energia fotonów hc/λ (h – stała Plancka, c – prędkość światła) musi być większa od pracy wyjścia elektronów W_k elektronów z fotokatody. Maksymalna energia emitowanych elektronów wynosi

$$E_{\max} = \frac{hc}{\lambda} - W_k.$$

Wyemitowane elektrony osiadają na anodzie (która otacza fotokatodę niemal ze wszystkich stron), powodując jej ujemne ładowanie się. W rezultacie powstaje między fotokatodą a anodą pole elektryczne, hamujące ruch dalszych elektronów. Proces ładowania anody przez fotoelektrony może przebiegać tak długo, dopóki praca L , potrzebna do pokonania przez elektrony hamującego pola elektrycznego, nie stanie się równa maksymalnej energii emitowanych elektronów $E_{\max}$.

Ponieważ praca ta jest równa

$$L = -e(V_a - V_k) = e(V_k - V_a),$$

gdzie e jest ładunkiem elementarnym (dodatnim), natomiast V_a i V_k oznaczają odpowiednio potencjał anody i fotokatody, warunek $L = E_{\max}$ przyjmuje postać równania

$$e(V_k - V_a) = \frac{hc}{\lambda} - W_k \quad (1)$$

Jeśli między fotokatodą i anodą nie istnieje kontaktowa różnica potencjałów (czyli ma ona zerową wartość), to występująca między nimi różnica potencjałów $U_{ka} = V_k - V_a$ jest równa napięciu U wskazywanemu przez woltomierz. Z równania (1) otrzymujemy wówczas

$$U = \frac{1}{e} \left(\frac{hc}{\lambda} - W_k \right). \quad (2)$$

Wynika stąd, że jeśli $U_1 < U_2$, musi zachodzić $\lambda_1 > \lambda_2$. Oczywiście polaryzacja mierzonego napięcia jest zawsze jednakowa: na anodzie występuje minus.

W ogólnym przypadku kontaktowa różnica potencjałów V_{ka} między fotokatodą a anodą jest różna od zera (eV_{ka} jest równe różnicy prac wyjścia z materiału anody W_a oraz fotokatody W_k , a ponieważ fotokatody wykonuje się na ogół z materiału o bardzo niskiej pracy wyjścia, z reguły zachodzi $W_a > W_k$ i w konsekwencji $V_{ka} = (W_a - W_k)/e > 0$). W takiej sytuacji różnica potencjałów U_{ka} jest równa sumie napięcia U i kontaktowej różnicy potencjałów V_{ka} : $U_{ka} = U + V_{ka}$. W rezultacie mierzone napięcie U ulega w stosunku do wartości wynikającej ze wzoru (2) zmniejszeniu o V_{ka} :

$$U = \frac{1}{e} \left(\frac{hc}{\lambda} - W \right) - V_{ka}.$$

Widać, że wartość V_{ka} – o ile tylko zjawisko zachodzi – nie ma wpływu na odpowiedź „ $\lambda_1 > \lambda_2$ ”, natomiast zmienia ona związek ilościowy między U a λ , wpływa ponadto na graniczną wartość długości fali, przy której zjawisko wystąpi (progowa energia fotonów, przy której pojawia się efekt, ulega zwiększeniu przy $V_{ka} > 0$, natomiast przy $V_{ka} < 0$ pozostaje taka sama, jak dla $V_{ka} = 0$).

Punktacja

Za ten punkt zadania T1 można było otrzymać maksymalnie 4 pkt., o 2 pkt. więcej niż w punktach A–C, gdyż to zadanie było wyraźnie trudniejsze.

Komentarz

Analizując rozwiązania zadania T1 dało się stwierdzić niedokładne czytanie treści zadań przez uczestników. Ten punkt zadania sprawił uczniom najwięcej trudności; tylko nieliczni poprawnie przedyskutowali wpływ kontaktowej różnicy potencjałów.

---

¹Zadanie T1 składało się z czterech punktów, dla których odpowiedzi należało krótko uzasadnić (przyp. red.).

²Andrzej Kotlicki (wówczas dr) był kierownikiem organizacyjnym w KGOF od XXV OF do XXXVII OF, w tym okresie był współautorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF i współautorem z W. Gorzkowskim książki *Olimpiada fizyczna. Wybrane zadania doświadczalne z rozwiązaniami*. W latach 1984–1999 był sekretarzem Międzynarodowej Olimpiady Fizycznej. (Od 1991 r. – prof. University of British Columbia.) (przyp. red.)

³Dr Andrzej Nadolny był sekretarzem naukowym ds. zadań w KGOF od II st. XXX OF do XXXI OF, w tym okresie był współautorem artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF (przyp. red.).

⁴Krystyna Pniewska (Garbowska–Pniewska) pełniła funkcję Kierownika Organizacyjnego Olimpiady Fizycznej w XXX OF w 1981 r, w XXXIV OF i następnie, wspólnie z dr A. Kotlickim, do XXXVII OF; w tym okresie była autorką lub współautorką artykułów w *Fizyce w Szkole* z OF, współautorką ww. książki (przyp. red.).